

INIMESE JA LOODUSE LOODU: Põhiseaduse kohaselt teame, et rahvusvahelise õiguse normid on meie õiguse osa. Eesti Inimõiguste Instituudi juhatuse esimees **Vootele Hansen** uurib, mil moel on rahvusvaheliste õigustega läbi aegade kaardistatud pärandkultuuri ja keskkonnakaitset.

Pärand, lood ja ini

“**Need õigused põhinevad nn negatiivsetel vabadustel – kellelgi ei tohi keelata midagi ja kedagi ei tohi sundida millekski ning vabaduse piirangud peavad olema põhjendatud teiste isikute samasuguste õigustega.**”

Kevadel on kombeks saanud muinsuskaitse- ja looduskaitsekuu tähistamine. Muinsuskaitsekuu kestab 18. aprillist 18. maini ja looduskaitsekuu mai teisest pühapäevast keskkonnapäevani 5. juunil. Keskkonnapäeva tähistamise otsustas ÜRO peaassamblee 1972. aastal. Samal aastal toimus Stockholmis ÜRO inimkeskkonna konverents ja möödus kümme aastat Rachel Carsoni raamatu “Hääletu kevad” ilmumisest.

Positiivne vabadus

Mai esimesel nädalavahetusel toimus maailma muinsuskaitse eksperte koondava vabaühenduse ICOMOS seminar, mil teemadeks olid kultuuripärandi kaitse, kogukonna õigus oma pärandile, huvigruppide väärtused, õigused ja kohustused. Korraldamisel olid ühenduse kaaslasteks Eesti Kunstiakadeemia, Norra Inimõiguste Instituut, Muinsuskaitseamet, Keskkonnaamet, Inimõiguste Instituut jt.

Inimõiguste korral eristatakse küll mitmeid põlvkondi ja kõik järgnevad rõhuvad üha enam kollektiivsetele õigustele, milleks saab pidada

ka kogukondlikke õigusi. Klassikalised, esimese põlvkonna õigused, põhinevad nn negatiivsetel vabadustel – kellelgi ei tohi keelata midagi ja kedagi ei tohi sundida millekski ning vabaduse piirangud peavad olema põhjendatud teiste isikute samasuguste õigustega. Loodus- ja muinsuskaitse seostuvad pigem positiivse vabadusega, mis on vabadus elada väärikalt oma töökspidamiste kohaselt.

Mõistetavam tundub looduskaitse seos inimõigustega. Oleme ju sageli kuulnud, et meil on õigus puhtale loodusele. Eesti põhiseaduses me taolist sätet ei leia. Põhiseaduses on kirjas igäihe kohustus – säästa elu ja looduskeskkonda ning hüvitada kahju, mis ta on keskkonnale tekitanud (paragrahv 53). Muudel juhtudel kohtame sõna “loodus” liitsõnades. Paragrahv kolmes on kirjas, et loodusvarad ja -ressursid on rahvuslik rikkus, mida tuleb säästlikult kasutada ja loodusõnnetuste korral võib piirata liikumisvabadust ja sundida inimesi tegema teatud töid.

Kui sõnad ei tähendanud mõtteid

Taolisi paragrahve võis leida ka ENSV viimasest, 1978. aasta konstitutsioonist, mille 65. paragrahvi kohaselt olid Eesti NSV kodanikud kohustatud hoidma loodust ja selle rikkusi. Veel oli tolles

õigusaktis kirjas, et praeguse põlvkonna ja tulevaste põlvkondade huvides rakendatakse Eesti NSVs tarvilikke abinõusid maa, maapõue, vee-ressursside, taime- ja loomariigi kaitseks ning teaduslikult põhjendatud, ratsionaalseks kasutamiseks; õhu ja vee puhtuse säilitamiseks; loodusrikkuste taastootmise tagamiseks ja inimest ümbritseva keskkonna parandamiseks. Need ülesanded olid kirjas ka võimuorganite pädevuse loeteludes.

Kes mäletab toda aega, teab, et sõnad ei tähendanud mõtteid ega tegusid, pigem pidid neid varjama. Keskkonnaseire andmed näitavad meie keskkonnaseisundi olulist paranemist võrreldes viimase vene ajaga.

Põhiseaduse kohaselt teame, et rahvusvahelise õiguse normid on meie õiguse osa. Arhusi konventsioon (1998) on vastu võetud keskkonnainfo kättesaadavuse, keskkonnaasjade otsustamises üldsuse osalemise ning neis asjus kohtu poole pöördumise õiguse tagamiseks. Konventsiooni preambulis on öeldud, et inimese heaoluks ning selleks, et tagada põhilised inimõigused, sh õigus elada, on oluline keskkonda piisavalt kaitsta, et igal inimesel on õigus elada keskkonnas, mis vastab tema tervise ja heaolu vajadustele, ning et tal on kohustus praeguste ja

mese õigus

Keskkond jätab jälje. Vanadus on väärtus.

tulevaste põlvkondade hüvanguks kaitsta keskkonda ning teha selle seisundi parandamiseks teistega koostööd.

Keskkond, muinsus ja kokkulepped

Loosungeid on lihtsam sõnastada, kui nende sisus kokku leppida. Keskkond võib olla inimese tervist ohustav inimesest sõltumatutel põhjustel. Heaolu võib väheneda ka siis, kui keskkonna huvides oluliselt vähendame inimtegevust. Kui palka ei saa ja süüa ei ole, siis pole ka heaolu. Kui puhas on puhas loodus?

Mõelda võib sellele, et sada aastat tagasi olid Eesti maakasutusest suurima osatähtsusega niidud. Täna pole neid pea üldse alles. Kaitsealadel ja mõnedes muudes kohtades üritatakse neid säilitada, makstes niitmise, karjatamise ja võsa raiumise eest peale. Saadud heinaga ei osata sageli midagi ette võtta.

Niitude pindala vähenedes väheneb ka nende liigirikkus ja ma ei tea, kas järgnevad põlved, kelle lapsepõlvemälestustes ei ole neid pärandkooslusi, soovivad nende säilitamiseks raha kulutada.

Juhinduda tuleb vanadest voorustest – arukusest ja mõõdukusest –, mida seob ja millele annab sisu veel üks voorus – armastus.

Niidud on hea näide, kuidas looduskaitse on seotud muinsuskaitsega. Me ei ela ainult erinevate arvuliste keskkonnanäitajatega kirjeldatavas maailmas, vaid meeltega tajutavas ilmas. **Edgar Kant** kirjutas 1923. aastal: “Ümbrus on meeltega tähelepandav lähim ruumiline kompleks. Kujutledes inimest kusagil väljal, asub ta ümber nähtav maastik, lähemas ümbruses aga kõigi meeltega vastuvõetav miljö, kitsam ja piiratum üksus kui maastik.”

Miljö kui objekt

Keskkonnaministeeriumi kodulehelt saab lugeda: “Linna- ja maa-maastikuga on kõige otsesemalt seotud muinsuskaitsealad, kuid ka kultuurilis-ajaloolise, esteetilise, loodusliku ja identiteetiloova väärtusega üksikmälestised ja nende kompleksid. Kinnismälestistel on kehtestatud kaitsevöönd, mille ülesanne on tagada kinnismälestise ja muinsuskaitseala vaadeldavus, sealhulgas kaugvaadete säilimine ja silueti nähtavus ning kinnismälestise, muinsuskaitseala ja neid ümbritseva maa-ala kultuuriväärtuslike struktuurielementide säilimine ruumilises kontekstis.”

Miks on maastikud ja ümbrus meile tähtsad? Kant ütles ka järgmist: “Kirjanikud ja luuletajad – neile on miljöod olnud alati armsaim objekt. Samuti on reisikirjandus ja geograafilised lüemikud ülisagedasti tähelepanu pööranud miljöole, kuna teaduslike tööde objektina on figureerinud maastik.” Meie miljö on osa meie loost. Me elame koos kaasinimestega ja meid ühendab meie lugu.

Ajaloost võib näha, kuidas rahvaste vahetudes või ka üht rahvast koos hoidva loo muutudes on muutunud maastikud, veel enam ümbrus. Mis varem oli väärtuslik ja ühine, mälestustega seotud, ei ole seda enam. Muutusi paneme tähele ka vaidlustes planeeringute üle. Mujalt pärit tellija või planeeringu koostaja ei taju sageli kohapeal elavatele inimestele olulist või siis peab vaatamisväärsusi pelgalt turismitooteks.

Haagi konventsioon kultuuripärandi asjus

Kultuuripärandi kuulumist kogu inimkonna loosse tunnistavad ka mitmed rahvusvahelised lepped.

Relvakonflikti korral kultuuriväärtuste kaitse Haagi konventsioon nendib, et iga rahva kultuuriväärtustele tekitatav kahju tähendab kahju kogu inimkonna kultuuripärandile, sest iga rahvas annab oma panuse maailmakultuuri. Ülemaailmse kultuuri- ja looduspärandi kaitse konventsiooniga võetakse arvesse, et kultuuri- ja looduspärandi mis tahes objektide kahjustumine või hävimine tähendab maailma rahvaste ühisvara hukutavat vaesestumist. Vaimse kultuuripärandi kaitse konventsiooni osalised peavad kultuuripärandit tähtsaks kultuurilise mitmekesisuse edasivijana ja säästva arengu tagajana. Meie, nii nagu iga rahva lood, on olulised ning need lood on seotud meie ümbrusega.

Kuid on ka sild muinsuskaitse ja esimese põlvkonna inimõiguste vahel. Seda perekonna kaudu. Seitsekümmend aastat tagasi vastu võetud inimõiguste ülddeklaratsiooni artikkel 26 ütleb: “Laste hariduse valikul on otsustav sõna vanematel.” Need lood ja õpetused, mida me peame oluliseks edasi anda oma lastele ning nende lugudega tähenduslikult seonduv ümbrus on osa haridusest. ✕

Ahto Kaasik
Eesti hiite kaitsja

Liiga palju on juba küsitud, kuidas peaks vana eesti kombe kohaselt valbri- ehk walpurgi ööd tähistama. Vastus on lühike – mitte kuidagi. See pole osa meie põlisest rahvakultuurist. See on tükike 20. sajandil laenatud saksa rahvakultuuri, mis on mässitud kaasaegse juurtetu jõudeelu meelelahutuslikku pakendisse. Nõiad ja nõidumine on muidugi põlis-Eesti teema, kuid väga palju vägevamal moel kui see tingeltangel. Pealegi, erinevalt läänepoolsetest rahvastest on meil nõiatarkus võrdsest meeste ja naiste teema.

Aga kes soovib täna õhtul jalutama minna või lõket teha, siis olge lahked. Nautige kaunist aega. Olge vaid tulega ettevaatlikud.

Sofia Joons
Naised Köögis

Kui midagi peaks natukene ka halb olema sellega, et omal on kolm kodumaad ja kolm isikukoodi olemas, siis on see vist (ainult) see (pisi) asi, et kogu aeg on mingi kaart või passivihik vanaks jäänud. Just sai eesti ID korda (digiallkirjastamine on mu uus lemmiktegevus!) ja nüüd on juba rootsi passi tellimine käsil. On pigem nii, et pass nõuab, kui et võimaldab reisimist! Aeg lendab. Enda arust sain selle just kätte... Aga ikkagi – soojad lihavõttetervitused Globeni varjus asuvast politsei ja osakonnast.

Igor Gräzin
poliitik

Kui maikuu, 1989, tuli NSVL Ülemnõukogusse Hardo Aasmäe T-särgi ja lühikeste pükstega, teatas Gorbatsšov: „Lepime kokku, sm Aasmäe, et parlamenti trussikutega ei tulda!” Hardo õigustuseks oli see, et väljas oli +30 kraadi ja Aasmäe oli vana geograaf.

Olav Osolin
raadiohääli

Kimi saabumine Vladivostokki oli päris lõbus. Kohaliku rongijaama kaldtee ehitati kibekiiresti ringi, sest lennukiga kohale toodud Kimi hiigelpikk soomusauto poleks sealte muidu alla saanud. Rongijuhil on aga täna juba munad maha võetud, sest tüüp ei suutnud rongi õige koha peale seisma jätta, nii et venelased pidid kannatlikult ootama, kuni rongile tagurpidikäik anti ja Kimi vaguni üks punase vaibaga kohakuti manööverditi. Seejärel tormasid vaguni juurde valgetes kinnastes lakeid, kes ukse üle poleerisid, enne kui suur juht sealte nähtavale ilmus. Lõbus oli ka see, kuidas Kim oma musta kaabuti avuhtkonna eest läbi marssides vastu rinda litsus, nii et ka meie kaabumeestel on suurelt liidritl midagi õppida!